

Kasteel van Wouw: Analyse van de sporen

Versie 1.0 28-11-2018

FASE 1: 1275-1300

Het oudste deel van het kasteel is de ronde ringmuur, doorsnede 40 m, die aan de noordoostelijke kant een soort van 'indeuking' had, waar een vierkante toren los tegen stond. Binnen de burcht zijn er diverse funderingen uit de oudste periode. Op basis van de opgraving en de tekening van Hemsing uit 1934, kan gesteld worden dat het terrein voor $\frac{3}{4}$ was bebouwd. Een kwart was een open plaats. Het maaiveld lag rond 1300 waarschijnlijk meer dan een halve meter hoger dan de aangetroffen funderingen. Alle oudste funderingen staan op grondverbeteringen van staande en liggende berken stammen. De ringmuur heeft ontlastingsbogen. Overal in de funderingen is onbewerkte Gobertange toegepast.

De funderingen van de burchtbebouwing zijn te summier bewaard gebleven om een indeling te kunnen maken. De muren op ontlastingsbogen, die Hemsing nog zag, zijn zeker buitenmuren (voorgevels) geweest. Het enige goed herkenbare gebouw is de centrale ruimte met de afvoergoten, dat zeer waarschijnlijk een badhuis (stove) was. In de oudste fase was er maar één afvoergoot, die op de gracht aansloot, waarschijnlijk ter hoogte van de oorspronkelijke ingang.

De datering van dit gebouw is op basis van twee ¹⁴C dateringen, de steenformaten (28-29 cm), de oudste vondsten in de binnengracht en het type kasteel: 1275-1300. Dit kan (voorlopig) niet preciezer worden bepaald.

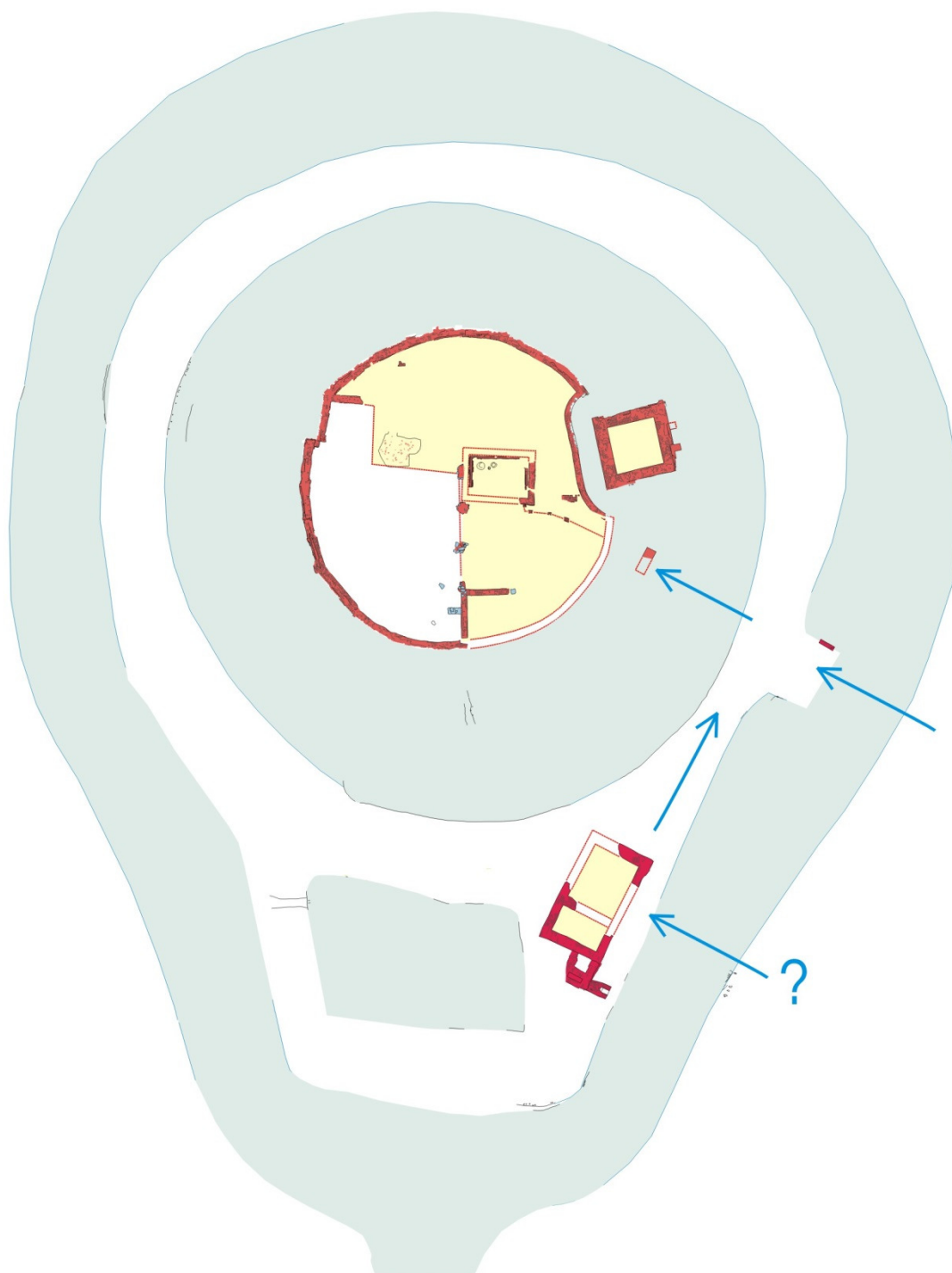
De vierkante toren is in tegenstelling tot de rest, zeer diep tot op de schone grond gefundeerd, en heeft zeer diep iets kleinere 14de-eeuwse bakstenen. Er zijn twee mogelijke verklaringen:

- a) de toren is later aan de ronde burcht toegevoegd, waarbij de indeuking in de ronde muur is gemetseld. Het muurwerk van de indeuking (F27) geeft hiervoor echter geen enkele aanwijzing: het is identiek aan dat van de ringmuur. Bovendien zijn er meer kastelen met een losstaande toren, zoals Heusden, Flint (Eng.) en Dourdan (Fr.).
- b) de toren was vanaf het begin aanwezig maar werd kort na 1300 vervangen. Mogelijk had de eerste toren ook een ondiepe fundering op hout. Hiervoor zijn echter geen aanwijzingen gevonden; mogelijk zijn alle oudere sporen uitgewist.

Ten zuiden van de binnengracht lag een tweede omgracht terrein. Hierop stond een rechthoekig gebouw met dikke muren, eveneens op grondbogen en hout gefundeerd. Het dateert ook uit de 13de eeuw. Ten zuiden daarvan was een toiletruimte met beerput gemaakt. De functie van het gebouw is onbekend, maar gelet op de dikke muren had het zeer waarschijnlijk een woonfunctie, misschien in combinatie met een toegangspoort en brug. Achter het gebouw lag een grote visvijver.

De buitenste gracht vertoont een versmalling tegenover een brugpijler. Hier was de brug over de binnengracht en waarschijnlijk ook de brug over de tweede gracht.

De sprong in de ringmuur aan de westkant leek aanvankelijk ook bij een ingang te horen, omdat men daarlangs direct op de open plaats kon komen. Hiervoor zijn echter geen aanwijzingen gevonden. Bovendien zijn meerdere ingangen niet logisch vanwege de verdediging.

FASE 1: 1275-1300

(Er zijn twee alternatieve ingangen getekend)

FASE 2: de 14de eeuw

In de eerste helft van de 14de eeuw werd de burcht grondig verbouwd. De ringmuur kreeg een geheel nieuwe opbouw met grote steunberen aan de binnenzijde (voor een weergang). Daarbij moet ook de binnenbebouwing grotendeels vernieuwd zijn. De stove werd opnieuw opgetrokken en kreeg twee nieuwe afvoerkanalen.

Alles is herkenbaar aan de kleinere bakstenen met een lengte van 25 tot 26 cm.

De vierkante toren dateert op basis van de stenen ook uit de 14de eeuw en zou dus een herbouw van een oudere toren kunnen zijn.

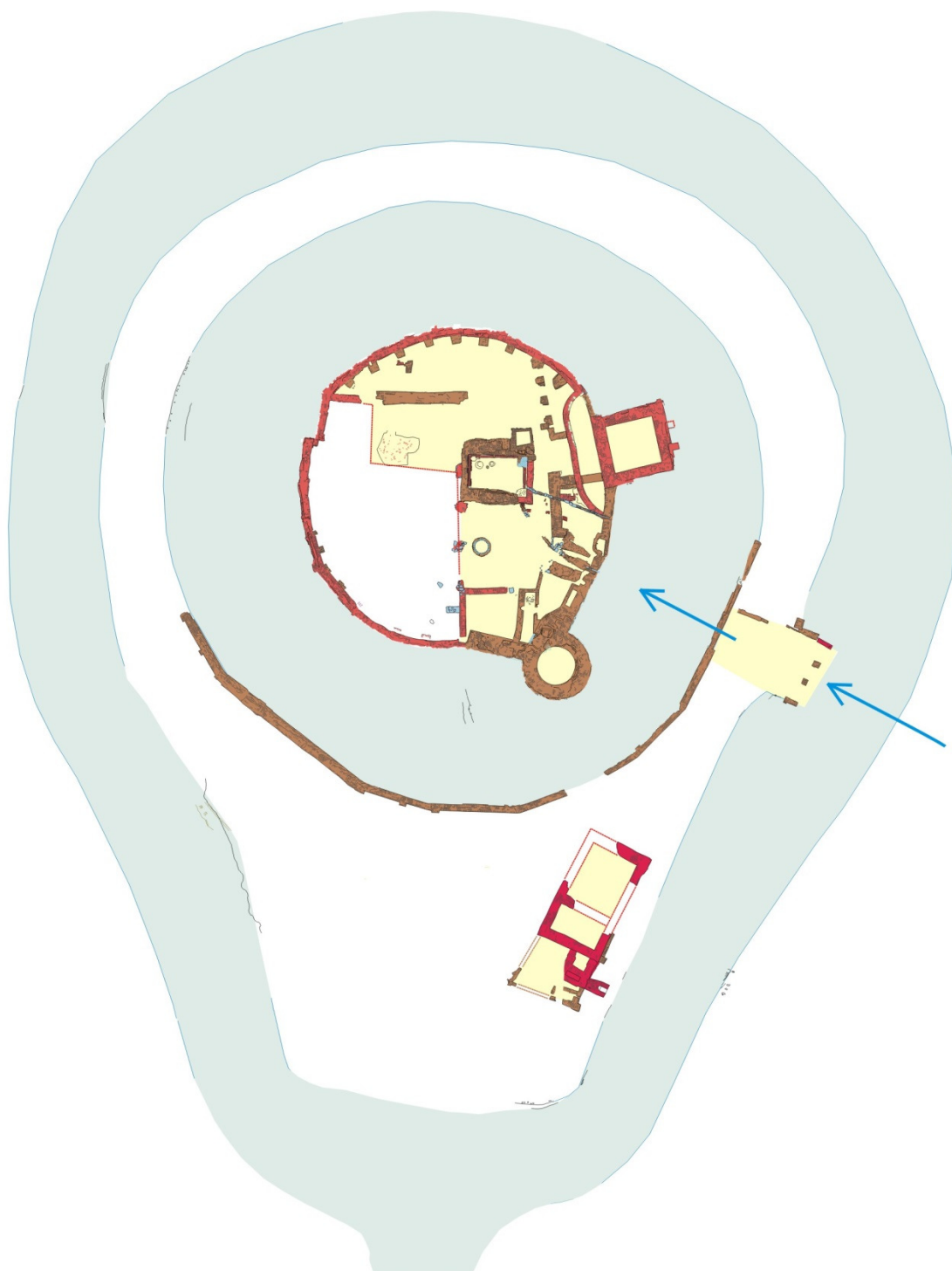
Later (of direct erop volgend?) werd de zuidoostelijke zijde van de burcht vervangen door een ronde toren met aansluitende dikke muren. Ten noorden daarvan bevond zich de vernieuwde ingang van de burcht.

Ondanks het feit dat er meer funderingen uit deze periode bewaard zijn gebleven, is het ook nu onmogelijk om de binnenbebouwing te reconstrueren. Het lijkt alsof de bouwvolumes min of meer hetzelfde bleven.

Ten zuiden van de binnengracht werd de visvijver gedempt. De analyse van de vondsten uit de vijver moet nog uitwijzen wanneer dit precies gebeurde. Er zijn wel enkele aanwijzingen dat er op de gedempte vijver in de 14de eeuw al houten gebouwtjes stonden (sommige aangetroffen funderingen zijn 14de-eeuws). Maar te weinig om te reconstrueren.

De zuidelijke zijde van de binnengracht werd voorzien van een lange grachtmuur. Ter hoogte van de brug over de binnengracht stond een poortgebouw, waarvan enkele poeren werden gevonden.

De verbouwingen kunnen misschien in verband worden gebracht met Hendrik I en/of Hendrik II van Boutershem, vanaf 1351.

FASE 2: 14de eeuw

FASE 3: circa 1400-1450

In de 15de eeuw werd er vooral gebouwd en verbouwd op de voorburcht. Daar kwam twee grote gebouwen te staan. Samen met het al bestaande vormden ze een min of meer symmetrisch geheel. De gebruikte baksteen wijst op de eerste helft van de 15de eeuw, soms met gebruikmaking van oudere funderingen.

De scheef geplaatste grote schuur werd in de loop van de 15de eeuw nog noordwaarts uitgebreid. Ook was er een aanbouw aan de zuidzijde. De gebouwen stonden pal langs de gracht. Opvallend is het voorkomen van de smalle goten. Dit zijn zeer waarschijnlijk de 'pissijnen' die in de rekeningen worden vermeld: de afvoeren voor de beesten in de stal. Ze werden ook wel 'gruppen' genoemd. Er is ook een haardpartij herkenbaar in de scheidingsmuur van de grote schuur.

De rekeningen van de rentmeester maken melding van veel gebouwen en kamers. Die zijn te verdelen in woonfunctie en werkfunctie, respectievelijk op de ronde burcht en op de voorburcht:

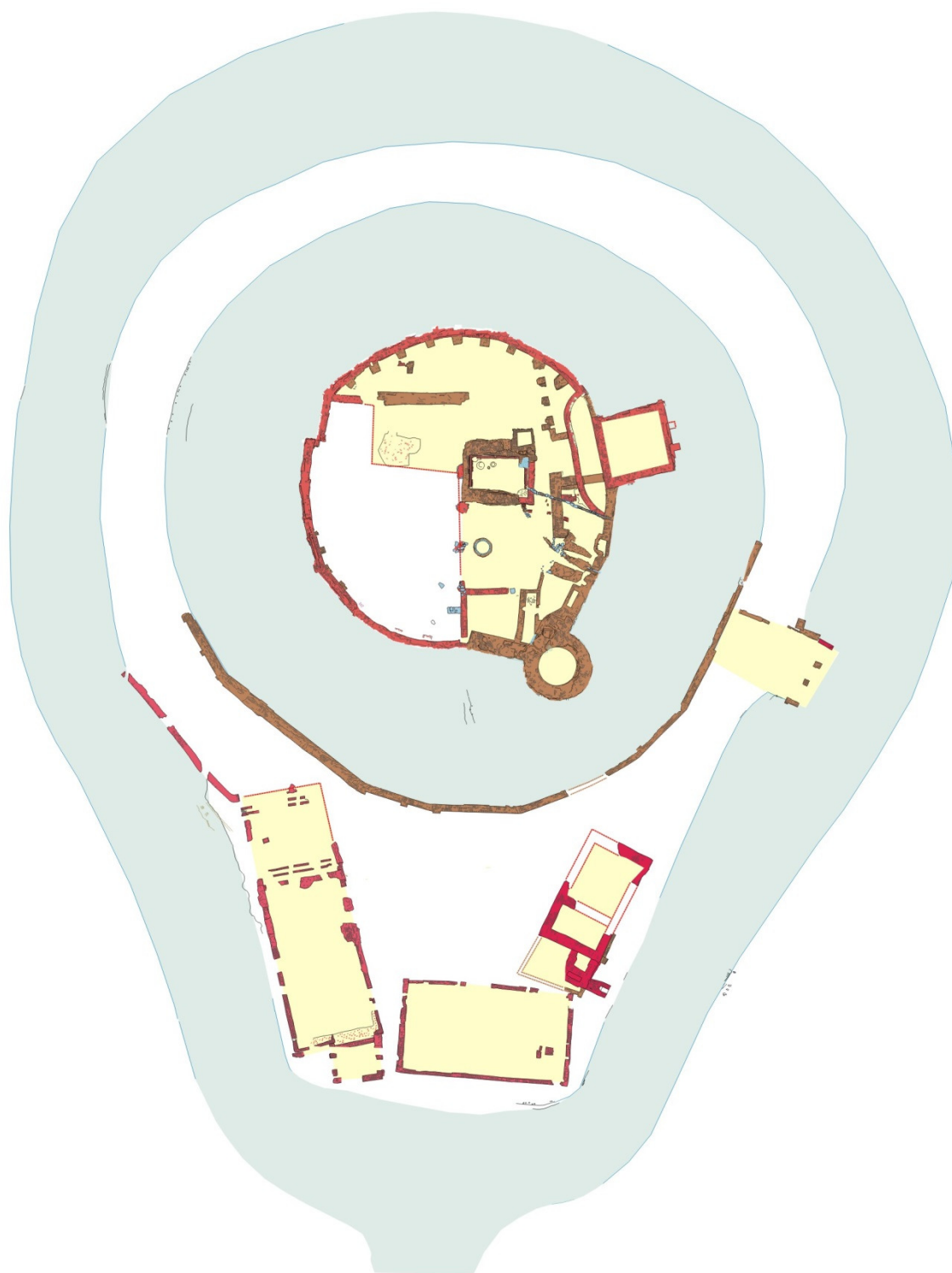
Ronde burcht: zale, blauwe kamer, eetkamer, Jan van Eyck kamer, groene kamer, kapel, stove, zijden kamer, melkkamer, zolderkamer, piro kamer; gevangenis, kelder

Voorburcht: smidse, vleeshuis, stal, brouwhuis, bottelrie, turfschuur, nieuwe stal, slachthuis

De turfschuur is waarschijnlijk het meest zuidelijke rechthoekige gebouw geweest. Dat had een houten opbouw. De stal annex boerderij is het grote schuin geplaatste gebouw aan de westzijde. Uiteraard kunnen sommige werkruimtes ook op de ronde burcht hebben gestaan, dit valt uit de rekeningen niet op te maken.

Op de ronde burcht ontbreken duidelijke bouwsporen uit de 15de eeuw. De diverse bouwactiviteiten hebben zich daar vooral op de verdiepingen afgespeeld.

De bouw kan in verband staan met de heren Van Glymes, met name Jan II van Glymes.

FASE 3: ca.1400-1450

FASE 4: 1470-1471

Deze bouwfase bestaat uit twee werken:

- a) het bekleden van de muren van de ronde toren;
- b) het bouwen van een grote keermuur ten oosten van de buitengracht

Beide dateren zeer waarschijnlijk uit 1470-1471.

In de rekeningen van 1470 staan kosten voor een groep metselaars die 17 dagen werken 'om de muur rondom te scoijene'. Een steenhouwer houwde ter plekke de stenen. Iemand hielp mee en ruimde daarna het puin uit de gracht.

Het gaat hier hoogstwaarschijnlijk om het beschoeien van de waterlijn van de ronde burcht met gobertange. Daarvoor werd de muur ter plaatse uitgehakt en opgevuld. Bij de opgraving is inderdaad gezien dat het natuursteen werk rondom secundair in de muur is aangebracht.

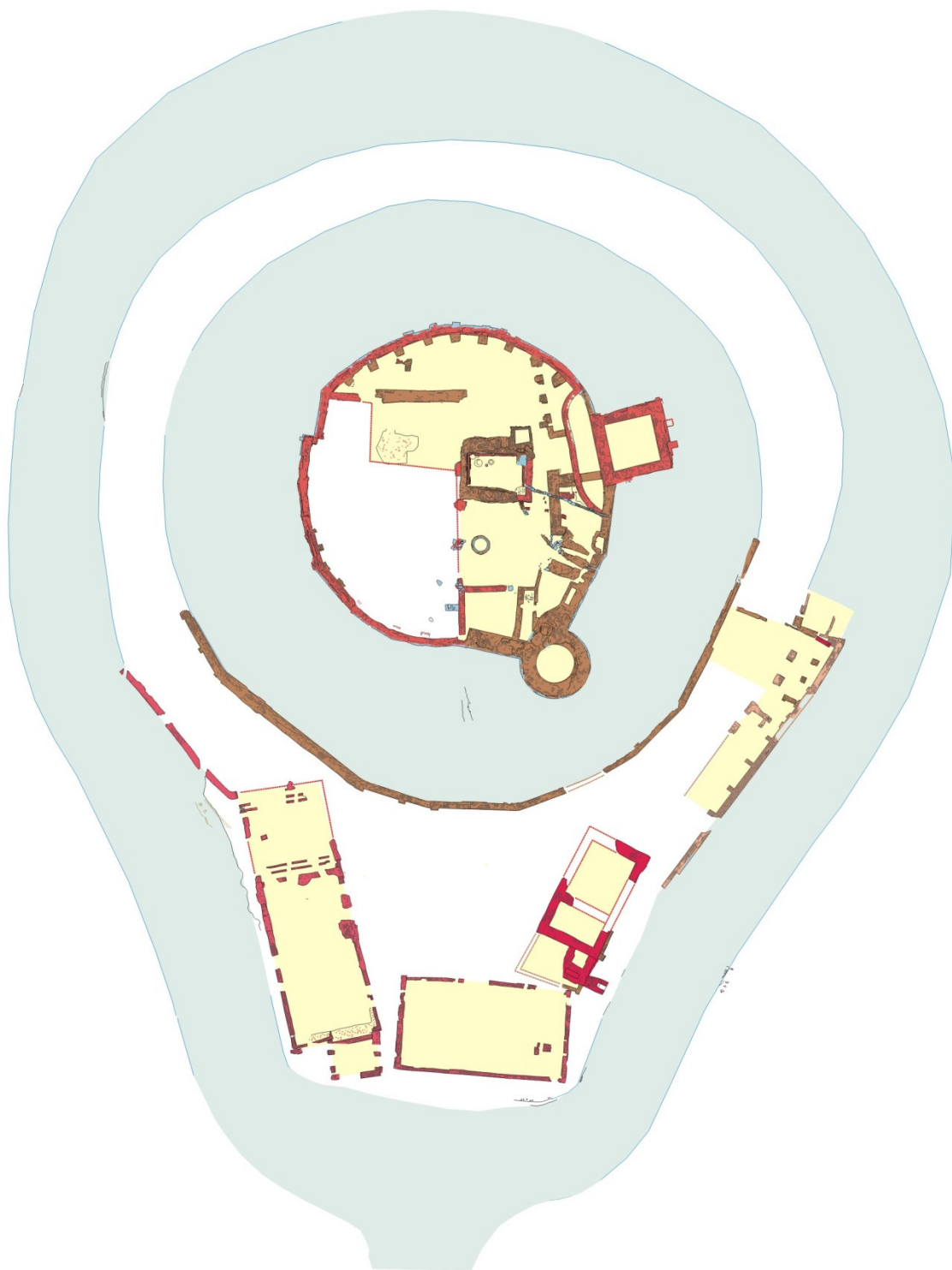
Overigens werd ook de buitenmuur van de binnengracht plaatselijk met Gobertange bekleed.

Het jaar 1470 is opvallend omdat toen het stadsbestuur van Bergen op Zoom een grote partij gobertange liet aanvoeren om de kademuren van de haven te beschoeien.

Aan de zuidoostzijde van de buitenste gracht werd een lange rechte muur met steunberen gebouwd. Ook die was aan de buitenkant met Gobertange bekleed. Deze muur verving de vroegere oever van zand. Enkele funderingen wijzen er op dat er tegen deze muur gebouwtjes hebben gestaan.

Mogelijk werd de muur en de bebouwing een jaar later voltooid, want in 1471/2 is er een post 'van de muur tot Woude aan de gracht te dekken' met daktegels.

In deze periode werd de poort bij de gracht bewoond, o.a. door rentmeester Jan van Sompbeke. Van deze poortgebouwen zijn relatief weinig sporen bewaard gebleven: enkele poeren en stukjes fundering.

FASE 4: 1470-1471

FASE 5: 1488-1492

Deze bouwphase is het gevolg van de komst van Jan III van Glymes naar Wouw in 1488. De activiteiten omvatten:

- a) zoeken naar geschikte leem in de omgeving om stenen te bakken
- b) het opwerpen van een 'bolwerk'
- c) bouw van nieuwe 'huizen' en stallen op de voorburcht

Dit alles was onderdeel en voorbereiding van een groter plan om de burcht te 'versterken' met een fortificatie.

In 1488-1489 werkt een grote groep aan het bolwerk (men koopt o.a. 28 houten schoppen). Er worden borstweringen gemaakt met aarde en rijshout. Dit betekent dat er al aarden wallen werden opgeworpen. Of dit al de hele wal rondom het kasteel was, of een gedeelte, is onduidelijk. Omdat Keldermans betrokken was, werkte men waarschijnlijk wel volgens een vooraf gemaakt plan.

In 1489-1490 wordt gebouwd aan de nieuwe voorburcht: de brouwerij wordt met name genoemd.

In 1491-1492 is men bezig aan de daken van de 'nieuwe stallen en nieuwe huizen'.

Er wordt materiaal gekocht voor de schuren, het vleeshuis en de brouwerij.

Blijkbaar gebeurde niet alles in een keer want er worden ook reparaties verricht aan de oude stalling.

Verder worden nog het brouwhuis, molenhuis, bakhuis en melkhuis genoemd.

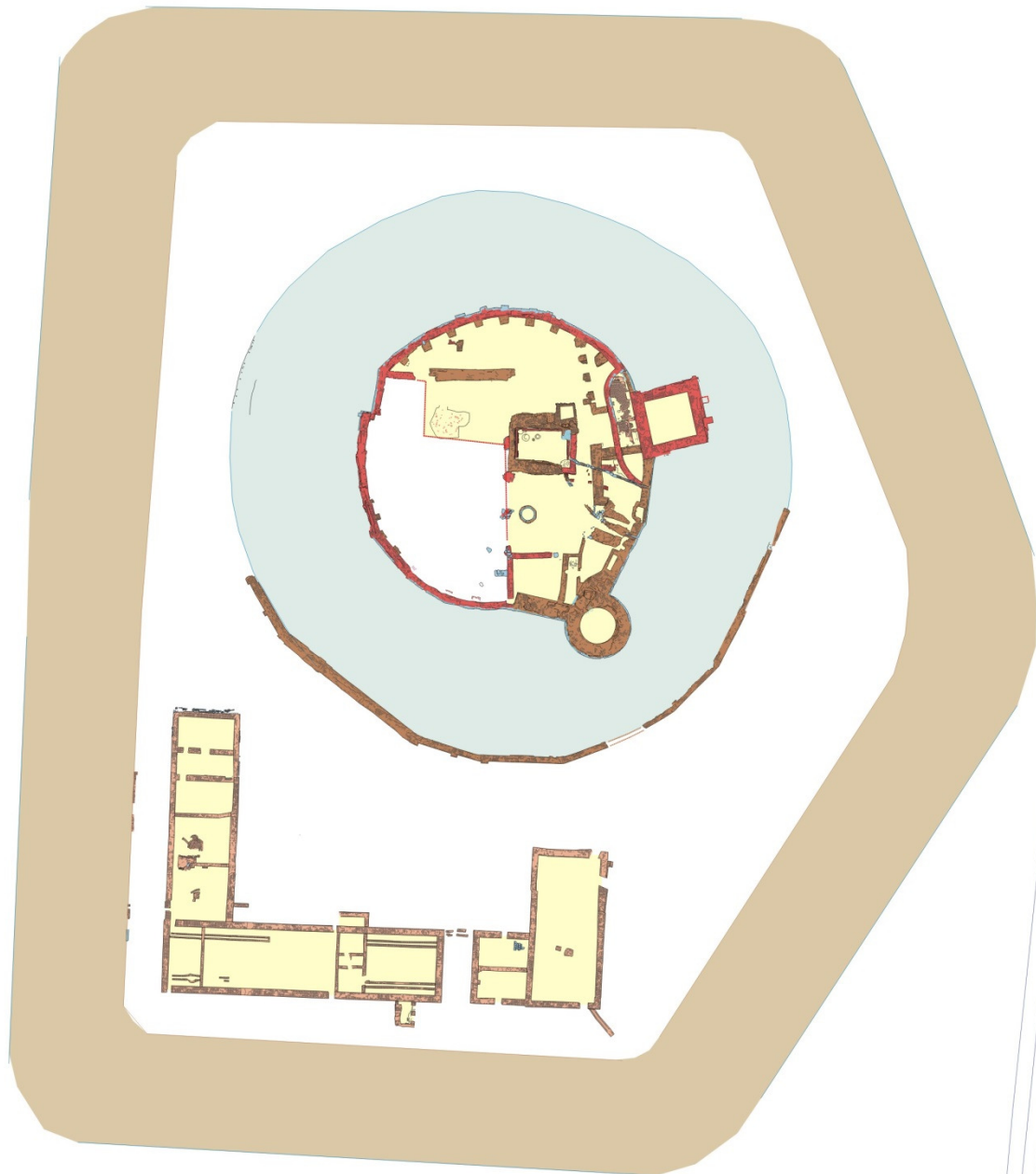
In 1493 lijkt het meeste werk voltooid.

Op basis van de opgraving, en ook op basis van de omschrijvingen van de hoektorens (zie fase 6), moeten we concluderen dat de grote U-vormige bouw op de voorburcht volledig in gebruik was als werkruimte en dus niet bewoond werd (hoogstens door het lagere personeel).

In de zuidelijke vleugel vinden we weer de 'pissijnen' die wijzen op het gebruik als stallen. In de westelijke vleugel zijn de funderingen van brouw- en/of bakovens gevonden. De zuidoostelijke hoek staat los van de rest en werd misschien het eerste gebouwd als vervanging van de oudere (turf?)schuur.

Al deze bouwwerken stonden op diepe funderingen, gemaakt van lokale baksteen. De bovenbouw was opgetrokken uit IJsselsteen.

Op geen enkel plek is het oude maaiveld intact teruggevonden.

FASE 5: 1488-1492

(Alleen de wal is ingekleurd, maar die kan in deze periode ook nog eenvoudiger zijn geweest. De oude toegangspoort is hier niet getekend, maar was waarschijnlijk nog zoals in fase 4).

FASE 6: 1492-ca.1502

Dit is de bouw van de fortificatie: de hoektorens en de twee poorten, de waterdoorgang van binnengracht naar buitengracht, het voltooiën van wal en grachten, en overige werken.

De bouw startte in 1492 met de 'toren over de beke aan de nieuwe paardenstal'. Met deze eerste toren had men problemen 'omdat het kwade grond was'.

De tweede toren stond 'neffens den hof achter de nieuwe turfschuur'.

Ik meen dat de eerste toren de zuidwestelijke was, hoewel die juist op iets betere grond stond aan de westkant van de beek. Maar beter is nog altijd slecht: overal was hoog grondwater. De paardenstallen waren in de zuidwestelijke vleugel, waar ook de pissijnen opgegraven werden. De tweede toren was de zuidoostelijke. Die stond achter de turfschuur. Dit was de losstaande zuidoostelijke vleugel.

De ellende met het water is dus een beginnersfout geweest van de bouwers.

De derde toren wordt vaag omschreven als de 'torre aan de weg (naar Heerle)' en is waarschijnlijk de noordwestelijke hoektoren. In 1494 wordt een vijfde toren genoemd maar dat is beslist een vergissing.

In 1497 worden balken gekocht om het 'zijl onder de veste aan de hof' te bouwen. Daarmee is waarschijnlijk de onderdoorlaat bedoeld van de binnengracht naar de buitengracht.

Interessant is de bouw van een watermolen in 1496 'daarmee het water mede uit de grachten maalt'. Dat impliceert dat men het waterpeil in de grachten juist liever laag had.

In 1498 worden eerst 160 en dan nog eens 120 balken gekocht om de verschoven wallen te stabiliseren. In 1499 nog eens 143. Ook wordt er veel gewerkt aan de funderingen van de oude poort, waarin Jan van Sompbeke woont. Hiervan zijn geen duidelijke sporen gevonden.

In 1500 worden de wallen afgemaakt. Interessant is de vermelding dat toen de wal achter het brouwhuis opgemaakt werd. In de laatste proefsleufjes is daar (tussen westpoort en zuidwesttoren) een afwijkende walvorm gevonden. Mogelijk was dit walgedeelte aanvankelijk nog open voor de bereikbaarheid en werd het pas later in de goede vorm gemaakt?

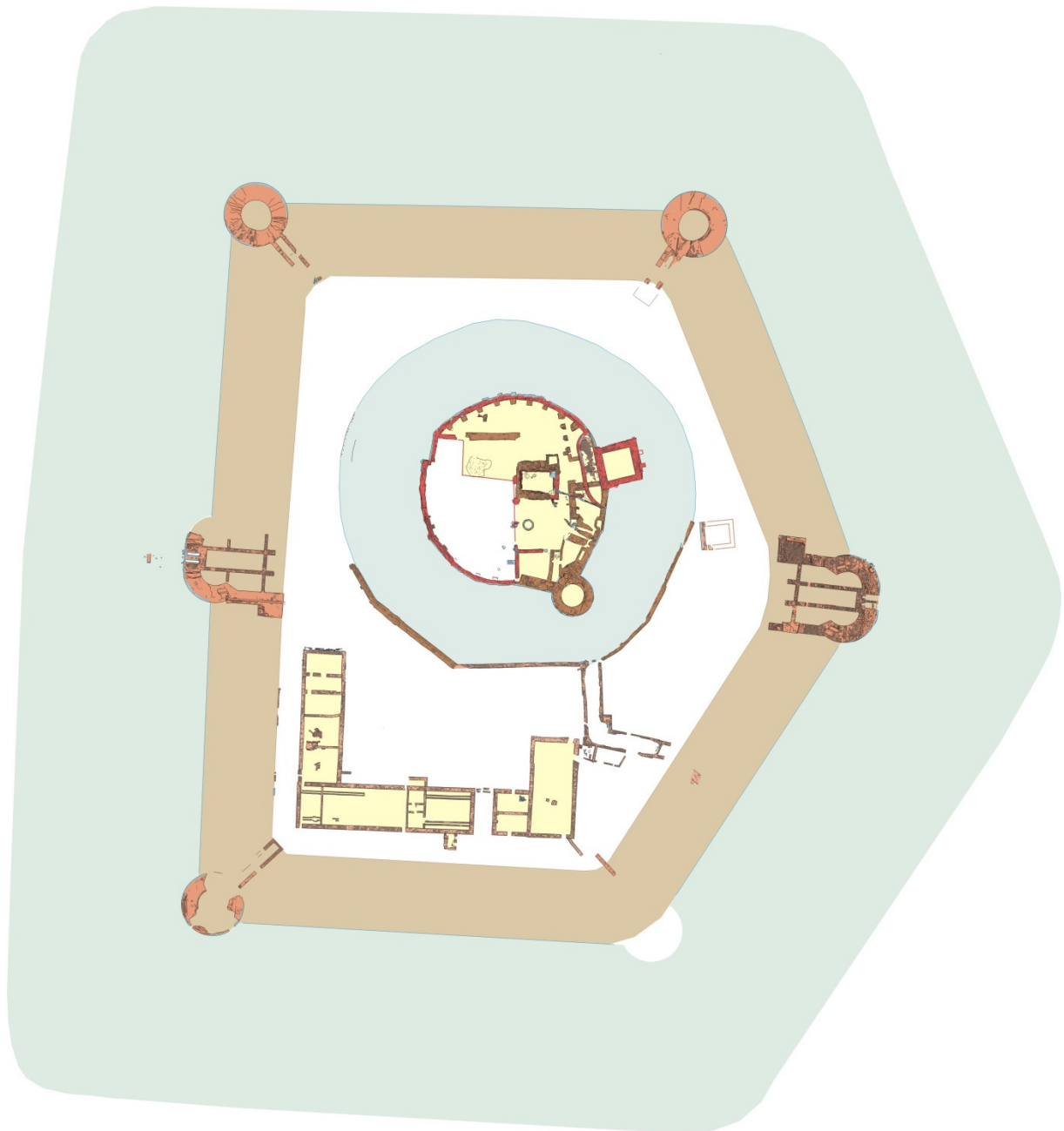
In 1524/1525 zijn er twee waterputten binnen de burcht.

Belangrijk is ook de vermelding van de straat achter de stal en de turfschuur. Die heeft een goot en zowel straat als goot zijn door afgeschoven modder van de wal met 1 voet aarde bedekt. Dit klopt met de opgraving: er was een straatje van ruim 5 meter breed met een slootje rondom de U-vormige bouw.

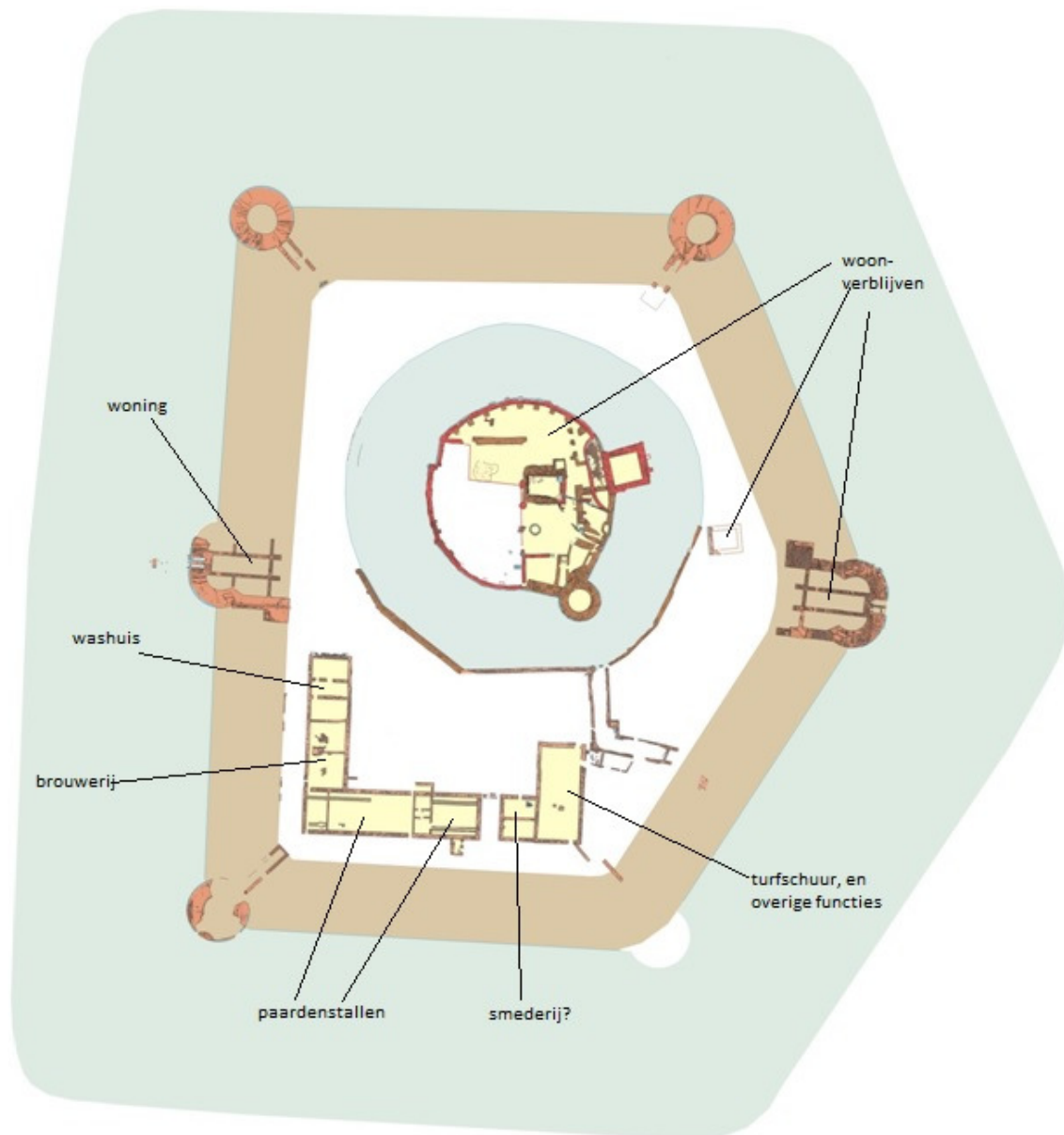
In 1533-1535 wordt meermalen de Bremere genoemd. Deze had een gewelf en erboven zat een afdak, waar vaak werk aan was. Een bremer was een ruimte of doorgang waar een valhek in zat. Ook de Kipdorppoort in Antwerpen had een 'bremere'. Waarschijnlijk stond de Wouwse bremer aan de rand van de oude ronde burcht, waar de brug op aansloot. In 1557 bouwde Adriaan de metser twee verdiepingen boven de bremer, die dan later de bremer toren genoemd werd. Opvallend is dat de vierkante toren nooit specifiek wordt vermeld. M.i. komt dat omdat deze

aangebouwd stond tegen het bouwlichaam van de burcht en daardoor niet het karakter van een echte toren had, in tegenstelling tot de ronde toren.

In 1535-1536 wordt een ondergrondse goot van de paardenstal, brouwerij en washuis naar de achterste poort genoemd . Daarmee wordt de westvleugel bedoeld: de goot liep naar de westpoort, waar wij hem gevonden hebben, aansluitend op de beerput. Overigens wijst dit er weer op dat de paardenstal daadwerkelijk in de zuidwestelijke hoek was.

FASE 6: 1492-ca.1502

Functionele indeling ca.1535